

CODÁU ANNAMÁRIA

FÁNAK LENNI

Han Kang: *Növényevő*

■ Nem tudunk mit kezdeni azzal, amikor egy „átlagos” ember elkezd nem „átlagosan” viselkedni. Főleg, ha egy nőről van szó, aki így a társadalomban betöltött szerepe iránti felelősséget is feladja. Ez az a feszültségteli forduló-pont, amely a dél-koreai Han Kang 2016-ban Nemzetközi Man Booker-díjjal kitüntetett regényét elindítja – a feszültség pedig egyre fokozódik, s a különböző nézőpontokból való láttatás ellenére a növényevővé váló Jonghje lényének legmélye végig megközelíthetetlen marad úgy, hogy közben talán nem is áll olyan távol tőlünk a világból való csendes visszavonulás, a társadalmi kötöttségektől való megszabadulás vágya vagy a tiltakozás az emberi léte-zést meghatározó agresszió ellen.

Han Kang regénye végig magával ragadó és szorongást keltő. Nagyszerűsége és a többféle értelmezés lehetősége a minimalista stílusnak és az alkalmazott elbeszélői nézőpontoknak is köszönhető. Nagyon fontosnak bizonyul ugyanis az, hogy ki és hogyan mondja el a történetünket. Jonghje alig szólal meg a könyvben, s nem ő mondja el azt a történetet, amelynek ő maga a tárgya. Ezzel együtt fellép annak a lehetősége is, hogy a *Növényevő* nemcsak Jonghjeről szól, hanem ugyanannyira fontossá válik annak tematizálása is, hogy hogyan viszonyul a környezete a nő átváltozásához. Jonghje kiíródása a társadalomból pedig így még erőteljesebb: ami az ő különleges esete, története, az lassan már nem is az övé, csak apropóvá válik ahhoz, hogy az egyes szereplők a saját helyzetükre reflektáljanak.

Jonghje egy nap – mintegy brutális álmaira adott reakcióként – lemond a húsevésről, férjének sem készít többé húsból ételt. Nem tud aludni, kétség-beejtően lefogy, még szótlanabbá válik, és egy idő után semmiféle táplálékot sem akar elfogyasztani, napfényre és vízre, a fákéhoz hasonló létezésre vágyik, furcsán viselkedik. A családja pedig a Jonghje irányuló „megmentési” kísérletek során fokozatosan szétesik és elidegenedik. A folyamatot nagyon precíz hármasszerkezeten keresztül mutatja meg a regény. Az első fejezet Jonghje férjének az egyes szám első személyű narrációja, aki érzéketlen, kényelmes és saját kisebbségi komplexusai által vezérelt egyén lévén a társadalmi normák szűk keretei felől értelmezi felesége hirtelen jött bizarr viselkedését – mivel számára a feleség is csak egy koncepció, egy szerep, amit valakinek be kell töltenie. Csongot az foglalkoztatja a leginkább, hogy milyen hatással lesz ez az új viselkedésmód az ő életére. Gondolkodik azon, hogy milyen esetekben indokolt a vegetarianizmus, de szerinte „Minden egyéb esetben a növényevés nem jelent mást, mint a feleség indokolatlan makacsságát, hogy ellenálljon a férje kívánságainak – úgy, ahogy az enyém is.” A regénynek ez a fejezete többszörösen is arra fókuszál, hogy milyen társadalmi megítélések kapcsolódnak a kortárs Dél-Koreában a „vegetarianizmushoz” (jó döntése a fordítóknak, hogy a címben a „növényevő” kifejezést használták, mivel a szövegvilágból kiderül, hogy ez korántsem a vegetarianizmusról szól). De háttérként, Jonghje álmai

révén (ezek leírása képezi azokat a ritka és rövid alkalmakat, amikor Jonghje saját egyes szám első személyű perspektíváját olvashatjuk) bevillan az a traumatikus élmény, mely abból a tapasztalatból fakad, hogy a kultúrában/hagyományban is ott az agresszió, méghozzá olyan nemes szándékok esetében is, mint a gyógyítás: „Meggyógyítja a kutyaharapást, ha eszünk abból a kutyából, amelyik megharapott, tartja a mondat, ezért én is eszem belőle egy falatot.” Ugyanígy agresszív gesztusnak bizonyul, amikor apja erőszakkal próbálja megetetni Jonghjét, de a kórházi gyógyítás is ilyen a táplálkozást elutasító páciensek esetében, mint arra a regény harmadik részében lesz példa. Ha Jonghje döntését úgy értelmezzük mint lázadást ezen öröklődött társadalmi köttöttségek és a belőlük fakadó feszültség és agresszió ellen, akkor ebbe a lázadásba íródik bele például olyan jelentéktelennek tűnő mozzanat is, mint nővérének, Inhjének az európaiásra műtett szemhéja.

A második fejezet talán a legnyugtalanítóbb, itt a test és a szexualitás úgy kerül előtérbe, hogy Inhje férje, akinek nézőpontját követjük ebben a részben, egyre fokozódó vágyat érez sógornője iránt akkor, amikor megtudja, hogy nem tűnt el a nő mongolfoltja. Ezt fűti a videóművész régebb megálmódott koncepciója is egy virágokkal telehajszolt szeretkező párról, és a műalkotás megvalósítása a valós vágy beteljesítésének kényszerével fonódik össze. A nemi jellegét elveszített, lesóványodott, reakciókészletét leminimalizált, kinézetében növényyszerűvé vált nő tiltakozásának hiányát használja a férfi saját tetteinek igazolására, és belső vívódásai ellenére kisajátítja magának Jonghjét. A vér, a mozgásokat rögzítő videók, az erotikum ebben a fejezetben a testre és a testről való lemondásra irányítja a figyelmet, míg a harmadik fejezet a psziché történései köré szerveződik. Inhje arra törekszik, hogy pszichiátriára utalt testvérét megvédje és megmentse, de az idősíkok között asszociatíván ugráló elbeszélés nemcsak Inhje

depresszív hajlamát és saját kitörési kísérleteit, hanem nyugtalanító, testvéréről szóló álmait is felfedi, mintha ezek révén kommunikálna vele a létezésből szinte teljesen eltűnt Jonghje. Annak ellenére, hogy ez utóbbi fejezet a legempathikusabb viszonyulás Jonghjehez, mégsem tudunk elég közel kerülni hozzá. Szándékairól keveset tudunk, okait a véres álmokra, illetve bizonyos mértékben a családon belüli erőszakra is visszavezethetjük – de nem részletezi ezeket az eseteket a regény, mert végső soron nem oknyomozást végez. Ezeknek az elejtett szálaknak köszönhetően lehetséges a növényevés többféle olvasata: egyrészt szimbolikus lázadás a már említett társadalmi keretek és az erőszak ellen, másrészt morális álláspont érvényesítése, de lehetséges egy klinikaibb olvasat, a pszichés állapotokhoz való viszonyulásaink egyféle kritikája. Jonghje orvosi diagnózisa az anorexia nervosa skizofréniával társulva, de az okait nem tudják meghatározni, s a gyógyszerek sem hatnak – tehát ennél tovább az orvostudomány sem tud mit kezdeni vele.

A lázadás modellje szerinti értelmezés mellett nem válik mellékessé az sem, hogy a regény ugyanakkor a házasság, a társkapcsolatok analízise, pontosabban annak kérdése, hogy mennyire élhető meg a szabadság a másik mellett, s olvasható női történetként is. A szabadság és a felelősség viszonya központi problémává válik, mivel a nőt társadalomból való kilépése ellenére a társadalom még ugyanúgy a sajátjának tekinti, ez tükröződik mind a család általi felelősségre vonásban, mind a segíteni akarásban. Természetesen kérdés, hogy mennyire sikeres Jonghje szabadulási kísérlete (amennyiben ez a szándéka), hisz ez is csak brutális módon tud érvényesülni (lásd például az érfelvágás jelenetét), és hogy mekkora fokú tudatosság van mindebben. Ha megfigyeljük Jonghje egy-egy mondatát, döntése sokkal inkább zsigeri reakció („Kiáltások és üvöltések állnak össze a dudorral. A hús miatt. Túl sok húst ettem”; „Az arc a gyomromban

van. A gyomromból tör elő”), reflektálni nem tud a jelenségre. S talán éppen ezért nem sikerül racionális (társadalmi, orvosi stb.) érvek felől megközelíteni, érteni Jonghjét a környezete számára.

A *Növényevő* egy olyan megrázó és mélyre ásó másféle történet testről és lélekről, amelyben az anyagból és a tu-

datos létezésből való kivetkőzés felől kérdőjeleződik meg az emberi, az állati és a növényi, illetve az ezek kategóriáival le nem írható létezés. Akár radikális kritikaként értelmezzük, akár nem, megválaszolatlan marad a kérdés, hogy mi marad/lesz mindezen le- vagy újjáépülés után.

BALASSI, A REJTÉLY

Gömöri György: *A rejtőzködő Balassi*

■ „Balassi a magyar reneszánsz költészet legkiemelkedőbb alakja”, „Balassi a 16. század örök szerelmese”, „Balassi az Istentől el nem távolodó *poeta doctus*”... néhány azok közül a Balassi-meghatározások közül, amelyekbe a Balassi-műelemzések olvasása során, középkoról kezdődően, akarva-akaratlan, minden olvasó beleütközik. Gömöri György és *A rejtőzködő Balassi* írása túlmutat az általános műelemzői megközelítések során létrejött, mára már részben közhelyessé vált meghatározásokon, és egy adatokon, illetve egy bonyolult kapcsolathálózaton alapuló, összetett Balassi-kép körvonalait rajzolja meg mind a „balassológusok”, mind pedig a hétköznapi befogadók számára.

Gömöri György ezen kötetében az olvasó már korábban megjelentetett írásokkal is találkozhat (erre a kötet előszavában maga a szerző hívja fel a figyelmet), valamint a gyűjtemény darabjai között is felfedezhető némi átfedés, ám ezen ismétlődések az adott tanulmányban tárgyalt új információk közegében nem akasztják meg az olvasás menetét és annak minőségét, sőt egy olyan fonalat biztosítanak a befogadó számára, melynek segítségével gördülékenyen, folyamatos visszatekintés nélkül is könnyedén kiszűrheti a fontosabb gondolatokat. Az előbb említett gördülékeny jelleg nem csupán a bennfentes irodalmárok számára válik érzékelhetővé, hanem a kívülállók is egy

már-már szórakoztató, olvasmányos szöveggel találkozhatnak, hiszen a szerző viszonylag kis számban és csak indokolt esetben használ *terminus technicusokat* vagy idegen eredetű kifejezéseket, jelentésüket pedig rögtön feltűnésük után meg is magyarázza (pl. a gyűjtemény 188. oldalán használt *wishful thinking* angol kifejezés használatát követően a törzsszöveg részeként értesülünk annak magyar jelentéséről). A gyűjteményben szereplő tanulmányok folyamatosága természetesen nem magyarázható csupán a szak-, illetve idegen kifejezések alacsony számával, hiszen nagy szerepet játszik a számos mellék- és főszereplővel ellátott egységes szálon futó történet sorozatszerűsége is. Fontos megjegyeznünk azonban, hogy nem egy kronologikus értelemben vett sorozatszerűségről beszélünk, sokkal inkább egy olyasfélétről, amely az előbb említett szereplőket ugyan mindannyiszor Balassihoz, de más-más élet-eseményhez (vagy adott esetben más korhoz) társítja, ezzel megbontva a tanulmányokban megjelenített idő statikusságát, és sajátos reflexiót hoz létre a szépirodalom és szakirodalom, valamint a múlt és jelen dimenziói között.

A Rigán Lóránd által szerkesztett kötetben Gömöri tizennyolc írása lelhető fel, melyek közül tizenhat szaktanulmány, kettő pedig a szerzőnk által megalkotott, de a gyűjteménnyel tematikájában összefüggő, azaz Balassi lengyel-